

ДЫНАМІЧНЫЯ І СТАТЫЧНЫЯ ТАПАГРАФІЧНЫЯ МЕТАФАРЫ КОЛЬКАСЦІ Ё БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ

Дз. Ч. Качарго

выкладчык кафедры замежных моў

установы адукацыі

«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

У беларускай і англійскай мовах існуюць розныя сродкі рэпрэзентацыі катэгорыі колькасці. Любы індывід можа выкарыстоўваць дакладныя або недакладныя лікі ў залежнасці ад патрэбаў абазначэння колькасці. Адным са спосабаў рэпрэзентацыі нявызначанага мноства ў беларускай мове з'яўляюцца метафарычныя выразы, дакладней – дынамічныя і статыстычныя тапаграфічныя метафары колькасці [1]. Моўныя выразы такіх метафар утрымліваюць рухомыя (дынамічныя) формы існавання вадкасці (вады), да іх адносяцца такія полісеманты, як: *рака, ручай, акіян, мора, паток, river, ocean, sea*. Людскія рэкі ўсё плывуць, плывуць (Х. Чэрня). *Аддзячыць поле табе, аддзячыць Ракою звонкай сваіх зярнят* (А. Жамойцін). *Яшчэ паўнюткая рака Пачуццяў мройных і лятункаў* (А. Камароўскі). *Кроплі сонца з кроплямі вады гаманілі радасна-суладна пра ручай зярнятаў залатых, што з латка на цёплым камені падаў* (В. Ярац). *З маіх вачэй ліліся ручаі слёз* (З. Бядуля). *Паэзія – яна праменьняў кужаль, пачуццяў усхваляваны акіян* (Э. Валасевіч). *Сонца – агеньчык халодны Над акіянам тугі* (І. Арабейка). *Мы толькі цяпер убачылі, што на вуліцы мора людзей* (М. Машара). *У твая далёкія часы буйна хвалявалася на ўсёй нашай зямлі бязмежнае зялёнае мора лясоў* (В. Вольскі). *Тут пад воблачкам тытунёвым Мора спрэчак пра час, пра нас* (К. Камейша). *І ўжо мора агню пералівалася над люстраной роўняддзю яшчэ не замёрзлага, бяскрайняга Лукомльскага возера* (У. Мыслівец). *Плывуць і плывуць патокі машын, звоняць трамваі* (Х. Жычка). *І Юрка варочаў галавою, шукаючы сярод людскога патоку на тратуарах дарагую постаць* (У. Карпаў). *And in her ears the little Seashells, the thimble radios tamped tight, and an electronic ocean of sound, of music and talk and music and talk coming in, coming in on the shore of her unsleeping mind* (R. Bradbury). *The sea of blue lights was assembling at the museum* (D. Brown). *Hagrid's big hairy face beamed over the sea of heads* (J.K. Rowling). *For yards round the fire the heat was like a blow, and the breeze was a river of sparks* (W. Golding). Далёкія канструкцыі выконваюць функцыю рэфэрэнцыі колькасці, перадаюць гарызантальны рух. У сваю чаргу, канструкцыі, якія ўтрымліваюць такія лексічныя адзінкі, як *пато́к, наводка, плынь, хваля, лавіна, вал, шквал, wave, avalanche* перадаюць як гарызантальны, так і вертыкальны рух. *Якое лета! Сонечны пато́к цягнуўся сорак дзён, сорак начэй* (Р. Тармола). *Живая людская наводка на плошчу няспынна ідзе* (М. Смагаровіч). *Над ім застылі небасхілы, Зялёныя наводкі траў* (А. Лойка). *Неаглядная людская плынь губляецца дзесь за небакраем* (А. Ліс). *Косця ... глядзеў на густую студэнцкую плынь* (В. Адамчык). *Любіны думкі захліснуў шквал дзівочага смеху і гоману* (А. Васілевіч). *І кадр палкоўніцкі радзее, Змывае ўсё салдацкі шквал* (Я. Колас). *For the trained symbolist, watching an early Disney movie was like being barraged by an avalanche of allusion and metaphor* (D. Brown). *It was like a huge grey wave of jelly, jelly that looked like a man, and leaving a trail of slime behind it. But that wasn't the worst* (S. King). Прыклады ўзуальных метафар: *хваля новага жыцця, хваля абурэння, хваля нястрыманай радасці; лавіна аўтамашын, лавіна трасіруючых куль і снарадаў; вал атак, вал нямецкага нашэсця, вал маладога смеху, avalanche of work, wave of panic, wave of violence*.

Акрамя гэтага, вылучаецца намінальная група, пры дапамозе якой можна перадаць вертыкальны рух у накірунку «ўніз». Да гэтай групы належаць метафарычныя выразы з субстантывамі *дождж, град, лівень, струмень, каскад, вадаспад, rain, waterfall, cascade*: *дождж зярнят, зорны дождж, кулямётны дождж; град куль і снарадаў, спелы град арэхаў, зорак рубінавы град; лівень куль, ліўні слёз, лівень спелых сліў. Раптам струмень пешаходаў зацішыў хаду, затоўка на месцы, нарэшце збіўся ў натоўп* (Ц. Гартны). *Цячэ прамоў струмень, ракоча гаварыльня* (А. Звонак). *Яраслаў сыннуў чарговы каскад пытанняў, але мы не маглі слухаць адказаў* (І. Дуброўскі). *Міраслаў прывыкаў да Вадзіма, да штодзённых прагулак, да*

вадаспаду слоў (В. Гігевіч). *I sloў бразготных вадаспад Пакіне раптам раўнадушным* (Н. Гальпяровіч). *The rest of the gardens they swept bare enough, removing every morning Nature's rain of leaves; piling them in heaps, whence from slow fires rose the sweet, acrid smoke that, like the cuckoo's note for spring, the scent of lime trees for the summer, is the true emblem of the fall* (J. Galsworthy). *They had driven a few kilometers now, and as Langdon watched the cascade of sparks coming off the front of the truck, he wondered if it was dangerous* (D. Brown). *And while the one he drove was winter, with this local society girl posed in ermine with white roses for snow all about, directly behind came another float, which presented Bella Griffiths as spring, swathed in filmy draperies and crouching beside a waterfall of dark violets* (T. Dreiser).

У параўноўваемых мовах існуюць і полісеманты, якія выражаюць вертыкальны рух у накірунку «ўверх»: *феерверк, вулкан, fountain, volcano* [2, с. 98]. *Гэта быў цэлы вулкан пачуццяў, жаданняў і магчымасцяў* (М. Адам). *Магчыма, каб не такая ўсмішка [Славіка], усё было б, як многа разоў дагэтуль: усныхнуў бы феерверк гнеўных слоў і ... патух* (І. Шамякін). *A fountain of books sprang down upon Montag as he climbed shuddering up the sheer stair-well* (R. Bradbury).

Да групы статычных тапаграфічных метафар адносяцца полісеманты з метафарычным значэннем прыродных і штучных узвышшаў: *грамада, куча, купа, груд, гара, стог, hill, hip, mountain*: *грамада дубоў* (Я. Купала); *куча (народу, грошай)*; *купа (людзей, калгаснікаў, хат)*; *груд (кніжак, моладзі)*; *гара (чыгункоў, падушак)*. *Стог бліноў стаяў пасярод стала, як асэсар* (З. Бядуля). *Але калі цябе загналі на гарышча, а ў хаце куча дзяцей, тады ўжо з вінтоўкай не дужа разгонішся* (В. Быкаў). *Груд моладзі абступай усё цясней старога дудачніка, аж вось нейкі паніч, мусіць, папавіч ці малады настаўнік, захацеў выбраць у яго адну пару* (М. Гарэцкі). *I кожная прынясе якую-небудзь цацку дзяўчыцы. Як наскладаем, дык – цэлая гара цацак* (А. Кулакоўскі). *A great grey hill of water, far higher than the mast, rushed to meet them; it looked certain death but they were tossed to the top of it* (C. Lewis). *Oh, trebly hooped and welded hip of power!* (H. Melville). *Three seconds later, the monk lay groaning on the flat of his back under a short mountain of muscle* (W.M. Miller).

Лексічныя адзінкі, якія ствараюць візуальнае адчуванне *перашкод*, таксама ўжываюцца для выражэння нявызначанага мноства ў беларускай мове: *сяяна, заслона, полаг, barrier, wall* і інш. *Герой проста губляецца перад сяяной судова-паліцэйскіх рагатак і кручкатворства* (І. Навуменка). *Вакол ваяк стала жывая сяяна народу* (Я. Колас). *Сягні [народ] ў даўно заснуўшыя сталеці, Заслону дзён уцёкшых адхілі* (Я. Купала). *Часам, не разлічыўшы свой пругкі ўдар, ...[вецер] разрываў полаг хмар* (І. Шамякін). *At that instant, Kohler's wall of doubt seemed to crack* (D. Brown). *Not quite, of course, for Tritt had been angry and withdrawn so that interpersonal contact had weakened and the barrier of displeasure had arisen* (I. Asimov).

З дапамогай такіх субстантываў, як *лес, россып, гронкі, ураджай, гушча, bulk, forest* і інш, адбываецца візуалізацыя прасторавай шчыльнасці. *Мама спакойна села на месца, а ў зале падняўся лес рук* (М. Гроднеў). *Мацвей Сымонавіч за якія два дзесяткі метраў убачыў россып лісічак* (У. Мязэвіч). *Каленік уздымае вышэй галаву і ўзіраецца ў густы россып зор на Млечным шляху, аж пакуль стамляюцца вочы* (П. Галавач). *На будоўлі ... [Яцкевічу] падабаецца – весела, хлопцаў многа, ды і на дзяўчат ураджай* (В. Дадзіёмаў). *Грыбоў улетку тут цьма-цьмушча, Народ сюды йдзе – гушчай-гушча* (Я. Колас). *He lit another lamp, and, with bowed back, led the way slowly up the steep and worn stairs and along a tiny passage, into a room which did not give on the street but looked out on a cobbled yard and a forest of chimney-pots* (G. Orwell). *The bulk of society favored it, and its workers were in good faith* (W.M. Miller). З другога боку, з дапамогай лексічных адзінак *клубок, ком, камяк* метафарызуецца прасторавая шчыльнасць і (або) множнасць: *клубок трывог* (Н. Мацяш), *ком смутку* (К. Кірэнка). *Клубок раптоўных, загадкавых думак занасіўся ў ... [Рыгоравай] галаве* (Ц. Гартны). *Можна нават заплюшчыць вочы, трэба толькі не даваць імгненням зліпацца ў хвіліны, а хвілінам склейвацца ў гадзіны, а ўсяму цэлу – у адзін салодкі, мёртвы камяк сну* (А. Адамовіч). *«There'll be a constable», Burt said, and wondered why the sight of that hick one-timetable town dozing in the sun should have brought a lump of dread into his throat* (S. King). *The palms that still stood made a green roof, covered on the underside with a quivering tangle of reflections from the lagoon* (W. Golding).

У аснове недакладных квантытатыўных выразаў, якія ўтвораны з дапамогай субстантываў з метафарычным значэннем, таксама ляжыць *вобраз прасторавага распаўсюджвання*. Да гэтай групы адносяцца такія лексічныя адзінкі, як *воблака, хмара, вал, возера, процьма, разліў, swarm, cloud: воблака (куслівых аваднёў, галубоў); хмара (шпакоў, матылькоў, кажаноў); вал злосці (А. Бачыла); возера быцця; процьма (азёр, рыжыкаў, жыццёвых бур); адчуванняў разліў (Я. Купала). І хай бы сабе маліся, пажыраючы адзін аднаго, але для вайны ім таго стала мала – спатрэбілася процьма людзей іншых гатункаў-запасьнікоў, камерсантаў, інтэлігентаў, якіх яны не лічылі за салдат, а таму і за людзей таксама (В. Быкаў). Ручай угадаўся ў нізовіне, там хмара людзей – пярэстая і даўжэзная, як акінуць вокам (П. Місько). The helicopter carrying the last American to leave Vietnam joined a swarm of helicopters over the South China Sea, driven from their roosts on land and running out of gasoline (К. Vonnegut). Insectlike, with a faint, high whirring noise like chiggers, a cloud of miniature helicopters, painted jungle green, rose out of the box (S. King).*

Такім чынам, метафары нявызначанага мноства з'яўляюцца адным з найбольш важных спосабаў выражэння катэгорыі квантытатыўнасці. Да метафар нявызначанага мноства можна аднесці дынамічныя і статычныя тапаграфічныя метафары колькасці. Да гэтых метафар, у сваю чаргу, адносяцца полісеманты, якія выказваюць гарызантальны рух, вертыкальны рух «уверх» ці «ўніз», шчыльнасць, перашкоду і інш.

Вынікі нашага даследавання перш за ўсё будуць карыснымі для параўнальнага мовазнаўства, а таксама пры выкладанні такіх курсаў як «Лексікалогія беларускай мовы», «Лексікалогія англійскай мовы», «Тыпалогія англійскай і беларускай моваў».

Бібліяграфічны спіс:

1. Дённингхауз, С. Море людей и пропасть цветов. Метафоры неопределенного количества /С. Дённингхауз // Количественность и градуальность / ред. А. Киклевич. – Мюнхен : Sagner, 2001. – С. 61–75.
2. Кочерго, Д.Ч. Выражение категории квантитативности в метафорах неопределенного множества в белорусском языке / Д. Ч. Кочерго // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – 2014. – № 2. – С. 96–100.